

Radoje Korlaet

SUDOVANJE I ODVJETNIŠTVO U SREDNJOVJEKOVNOM SPLITU

Split, kao i ostali dalmatinski gradovi, zadržavši sad širi sad uži opseg autonomije, imali su svoje magistrature i obavljali su na svome području zakonodavnu vlast (*ius condendi statuta*).

Autonomija Splita, kao i drugih dalmatinskih gradova bila je okrnjena i ograničena osobito kada je Split u početku XV stoljeća potpao pod vlast Venecije, koja je skoro četiri stoljeća potvrđivala statute dalmatinskih gradova i njihove privilegije utječući tako na politički i društveni život dalmatinskih komuna.

Osnovnu kondifikaciju partikularnog prava splitske komune predstavlja Percevalov statut, što ga je bio sačinio 1312. gradski načelnik Percevalus, rodom iz Ferma, vješt »in iure canonico et civili«. Ovaj Statut splitske gradske komune je »in complexu« ozakonilo Generalno vijeće grada Splita, a naziva se »Statutum Vetus«. U ovome Statutu su sadržani i formalno pravni propisi za građanske parnice i baš »Liber tertius« koji govori »de ordine procedendi in causis civilibus«, dok četvrta knjiga »Liber quartus« sadržava proceduralne propise u krivičnom postupku »de ordine procedendi in maleficiis«. Treća knjiga Statuta sadržava 129, a četvrta 127 kapitula. Međutim, treba istaknuti da je prva zbirka Statuta nastala 1240. a bila je nazvana »Capitularium«. Ovaj pokušaj normiranja gradskog prava je sadržan u ovoj kodifikaciji. »Capitularium« je tokom stoljeća nestao, a za njegovo postojanje se saznaje iz knjige Tome Arhijakona »Historia Salonitana«.

Uz Percevalov Statut važan je izvor »fons iuris cognoscendi« i »Reformationes«, koje su tokom stoljeća nadopunjavale ovu zakonodavnu kodifikaciju. Kod sudovanja i primjene pravnih propisa uopće prvenstveno su se primjenjivale odredbe Statuta. U slučaju da se na osnovu tih propisa nije moglo presuditi, odnosno riješiti pojedini predmet jer to nije bilo normirano pozitivnim statutarnim odredbama, tada su se pod određenim uvjetima primjenjivali kao pravni propisi stari dobri priznati običaji. Kada njih nije bilo, sudilo se na temelju pravедnosti.

Sucima je bilo dozvoljeno da se, u nedostatku pozitivnog propisa, posluže i analogijom. Iznimna i supsidijarna primjena je bila rimskog i kanonskog prava. Ima pak osnova za tvrdnju da je prije stupanja na snagu partikularnog gradskog prava u dalmatinskim komunama sadržano u njihovim statutima vrijedile na ovom pravnom području odredbe skraćenog Teodozijevoeg kodeksa koji je više poznat pod imenom »Lex Romana Wisithorum« ili »Breviarium Alaricianum«. Propisi Justinijanovog »Corpus iuris civilis« na Zapadu su se počeli primjenjivati kao pozitivno pravo počevši od 12. stoljeća.

Nakon ovog kratkog izlaganja o propisima koji su bili u pravnoj kreposti (lex lata) u splitskoj gradskoj komuni u kojoj je bio normiran čitav život kako pravni, tako socijalni i politički, treba istaknuti da je pravo koje je pripadalo njegovom nosiocu on mogao zaštititi tražeći pomoć suda. Samopomoć u načelu nije bila dopuštena, a bila je moguća sasvim iznimno i u slučajevima koje je zakon određivao. Ovo upućuje na razvijenost pravnog poretka, kako u splitskoj gradskoj komuni, tako i u ostalim dalmatinskim gradovima.¹⁾

Građanske parnice su se vodile prema propisima redovnog parničnog postupka, a bilo je određeno da su sudovi mogli postupati i po sumarnoj proceduri. Civilna parnica bi počela na način da bi tužitelj tuženiku poslao poziv na ročište, i to jedan dan prije nego što je tuženik morao da pristupi na sud, a u svrhu da dade svoju pravnu obranu, »ad respondendum de iure illi qui fecerit eum citari«. Poziv na sud se upućivao putem organa komune. U pozivu je trebalo da bude navedeno ime i prezime tužitelja, a isto tako i ime i prezime pozvanog, te »causa qua petitur« a pored razloga zbog kojeg tužiteljna stranka poziva tuženu na sud. Tu je također tužitelj sebi pridržao pravo da sudu predloži kontumaciju tuženika. U slučaju ako je tužena stranka pristupila sudu, tada bi tužitelj predložio da se pokrene postupak protiv tuženog, a ako ovaj nije pristupio sudu osobno ili preko svojih punomoćnika ili branitelja, uslijedila bi zakletva tužiteljne stranke da ono što traži ne zahtijeva »animo calumniae« i poradi toga što smatra da je istina ono što zahtijeva. Ako je predmet spora bila nepokretna stvar, sud je uvodio tužiteljnu stranku putem organa komune »in tenutam et corporalem possessionem rei petitaie«. U slučaju ako je tužitelj tražio pokretnu stvar, tražbinu, ili drugo što je bilo u prometu, također se tužitelj uvodio u materijalni posjed dobara tuženika »citati« u visini označenog duga, a sve prema vrijednosti i procjeni tražene stvari, a također i visinu potrebnih zakonskih troškova. Sud je uvodio tužitelja u posjed »actor mittatur in tenutam« pokretnih stvari tuženika, zatim nekretnina, a najposlije njegovih tražbina. Komunalni službenici morali su u roku od tri dana obavijestiti o tome tuženu stranku. Ako tuženik pristupi sudu u vremenu od 15 dana u svrhu da bi dobio natrag svoju imovinu, tada je bio dužan naknaditi sve troškove koji su nastali u tome postupku. Tada bi se parnica vodila kao da nije došlo do kontumacije (presuda zbog izostanka).²⁾

Ako bi sporna stvar koju je tužitelj tražio od tuženika vrijedila više od 10 solida ili 5 libara, ili je pak bila više procijenjena, tada se vodio redovni parnični postupak. Stranke su bile ovlaštene da se u njihovom predmetu postupaju po sumarnom postupku, ali je to moralo biti konstatirano u aktima, naime da stranke hoće da se raspravlja »sine libello

et petitione«. Tuženiku se dodjeljivao rok od tri dana da odgovori na tužbu »ad deliberandum et respondendum dicto libello«. Tužena je stranka morala, ako nije htjela da se protiv nje postupa »tamquam contra contumacem«, u određenom roku pristupiti na sud i dati odgovor na tužbu. Postupak se dalje odvijao na ovaj način: ako je tužena stranka odgovorila na navode tužbe, tada su parničari iznosili svoje navode na koje su one naizmjenično odgovarale. Sud bi naime odredio rok »utrique parti ad dicendum et respondendum quidquid vult una pars contra aliam dicere«, naime da obje stranke iznesu što smatraju potrebnim za zaštitu svojih prava i pravnih interesa u tome postupku.

Dokazna sredstva koja su bila propisana postupovnim propisima bili su svjedoci i isprave. Svjedoci su se predlagali tako da bi parnična stranka navela njihova imena, a tada bi tužitelju i tuženiku bio određen rok od 8 dana za izvađanje dokaza sa svjedocima na okolnosti koje su bile predložile ta dokazna sredstva. Isti rok je sud davao strankama kada bi predložile izvođenje dokaza pregledom isprava. Svaka je stranka bila dužna da drugoj stranci dade prepis isprava predloženih i podnesenih sudu. Pored roka od 8 dana sud je davao tužitelju i tuženiku rok od 5 dana da uzmu prepis predloženih svjedoka i njihovih iskaza, kao i čitavog toka postupka te da u parnici predlože ono što smatraju shodnim »ad allegandum in causa quidquid volunt«.

Suci su bili dužni da prije donošenja judikata temeljito prouče čitavo raspravno gradivo te zapisnik koji se vodio za vrijeme rasprave. Pošto bi sud proveo predložene dokaze i zaključio raspravu, morao bi u roku od 5 dana donijeti presudu. Ako protiv presude nije bio uložena pravni lijek u određenom roku od tri dana, ona je postala pravomoćna i izvršna, pa je u izvršnom postupku tužiteljna strana ostvarivala svoje pravo čiju je zaštitu bila zatražila u parnici. Izvršenje se je provodilo putem komunalnih organa.

Kao što je već navedeno, osim redovnog načina postupanja u civilnim parnicama postojala je odredba u kapitulu V pod marginalnom rubrikom »In quibus casibus possint summarie procedi« i to »sine libello uel petitione« naime bez tužbenog podneska. Statutarna odredba je predviđala niz slučajeva u kojima je sud mogao voditi parnicu po sumarnom postupku. Tu je vladao kriterij kako u vrijednosti spora, tako i kada je priroda spora nalagala hitno postupanje, i u alimentacionim parnicama i iz bilo kojeg naslova koji se zasnivao na pravičnosti i na zakonitosti. Posebno je naglasiti da se sumaran postupak također vodio i u ferijalnim i neferijalnim danima u parnicama koje su se vodile između stranih trgovaca i s građanima grada Splita i u parnicama koje su stranci vodili između sebe a odnosile se na poslove koji su spadali pod jurisdikciju grada Splita, a od toga je bila iznimka ako se radilo o stranicama koji su bili nastanjeni u Splitu. Javna isprava također je uvjetovala vođenje sumarnog postupka, a tako se postupalo i u predmetima sirota, siromaha, bjednika, a također i u pomorskim stvarima gdje je važnost pomorskog saobraćaja nalagala hitni postupak. Bilo je predviđeno da se sumarno postupa i u parnicama koje su proizlazile iz dugovanja spram splitske komune, a koja su se dugovanja temeljila na krivičnim presudama. I u ovom slučaju, kada je sud sudio »sine libello et petitione« kao što je navedeno i »sine strepitu et figura iuditti«, naime bez žurbe

i sudske forme, sud je bio dužan da »diligenter« ispita razloge jedne i druge parnične stranke, s obzirom na činjeničnu bit spora i to kako preslušanjem svjedoka tako i pregledom isprava i preslušanjem stranaka »confessiones partium« a isto tako da se zbog »summariam cognitionem« prava pojedinih stranaka ne mogu pretpostaviti suštini spora.

Sud je izricao presude u sastavu od tri suca i šest savjetnika, koji su po svojoj profesionalnoj dužnosti bili obvezni da temeljito ispituju »factum et causam« i donesu presudu na osnovu većine glasova na temelju statutarnih odredaba i dobrih običaja grada Splita. Stranka koja je izgubila parnicu bila je dužna na temelju presude protivniku u parnici naknaditi trošak postupka (legitimas expensas).

Pored ovih općih pravila postupka o vođenju civilnih parnica treba spomenuti i neke specifične odredbe Statuta, a ove su imale pravnu važnosti i u građanskim i krivičnim parnicama, a to je da se ne može postupati protiv osobe koja je zbog službene dužnosti odsutna s teritorija grada Splita a također i zbog zadataka koje mu je bila povjerila splitska komuna. Bilo je također normirano da će se obustaviti postupak u parnici u kojoj sudjeluje kao punomoćnik odvjetnik koji je službeno spriječen i nalazi se izvan Splita. Mišljenja smo da se u ovim slučajevima tako postupalo ali je takvo stanje bilo privremeno, naime dok ta spriječenost traje.

»Tempore feriato« nije se mogao voditi postupak u građanskim parnicama, ali se mogao voditi krivični postupak i uglavnom u predmetima koji su se vodili po sumarnom postupku. Kod predlaganja isprava sudu u dokazane svrhe sud je određivao kverulantu rok od 8 dana da ih pregleda, a također je bila propisana dužnost parnične stranke da protivnoj stranci dade prepis predloženih isprava. Nakon ovoga je sud dodjeljivao strankama rok u trajanju od 5 dana da preuzmu popis svjedoka i čitavog postupka i da iznesu sve što smatraju da je korisno u pogledu njihove pravne obrane u postupku. U slučaju bolesti jedne od parničnih stranaka, sud bi odgodio suđenje, a bio je predviđen maksimalni rok odgode u trajanju od deset dana. Ako tuženik ni tada ne bi došao na sud ili ne bi opunomoćio odvjetnika da ga zastupa u parnici, bio bi kontumaciran.

»Potestas« je morao suditi javno u komunalnoj palači ili u loži ili na stepenicama između vratiju grada Splita i to u određene dane. Treba k ovome dodati da se sudovanje u Splitu do XII stoljeća obavljalo također »inter ambas portas«, kako su se u prošlosti nazivala zapadna vrata Dioklecijanove palače, a nakon toga »Porta ferrea« i »Porta france«.

Kurija je bila najviši kolegij splitske komune i bila je nadležna da zajedno s gradskim knezom odnosno potestatom sudi u građanskim parnicama. Suce i savjetnike koji su sastavljali kuriju biralo je Veliko vijeće autonomne splitske komune. Suci su se birali za vrijeme od tri mjeseca i to ne uzastopce, a mogao je biti biran samo plemić. Suci su se sastajali svakog petka s rektorom ili potestatom da s njima proučavaju i rješavaju započete parnice. Polagali su zakletvu da će svoju dužnost obaviti »bona fide«, »sine fraude« da će suditi objektivno, da neće primati mito, da će redovito dolaziti na rasprave i tu pravilno obaviti svoju dužnost pod prijetnjom novčane kazne, te da će obavljati sve one funkcije koje su propisane odredbama Statuta. Za suca je bila propisana dob od 30 godina,

a bilo je statuirano da sudac ne može napustiti gradski teritorij duže od 15 dana.

Naveo sam da su se kao dokazna sredstva priznavali svjedoci i isprave, međutim treba dodati da je statutarnim propisima normirano kao dokazno sredstvo i priznanje, i to u građanskim i krivičnim postupcima. Zakletva (sacramentum, iuramentum) bila je propisima priznata kao dokazno sredstvo, i to kao supsidijarni dokaz, naime kad nije bilo drugih dokaznih sredstava. Međutim, ovo dokazno sredstvo nije bilo dopušteno u svim parnicama, nego samo kad je predmet spora bio novac ili pokretna stvar, a bilo je isključeno u parnicama kada su se stranke parničile radi nekretнина. Kod toga bi tužiteljna stranka pozvala tuženu da se zakune, a tada je tuženik morao položiti zakletvu ili da je odvрати time da pozove tužitelja da se zakune. U slučaju da bi tužena stranka položila zakletvu, bila bi oslobođena od tužbe. Pretpostavke (praesumptiones) u nekim su slučajevima vrijedile kao dokazno sredstvo, tako u parnicama za utvrđivanje očinstva.

Isprava »instrumentum publicum« imala je kao dokazno sredstvo prednost pred svjedocima. Protiv nje se mogao podnijeti prigovor ili da je isprava lažna, ili da je dug čije postojanje je tužitelj dokazivao javnom ispravom bio ranije plaćen. Dokazivanje javnom ispravom je bilo dozvoljeno parničnoj stranci u postupcima čija je vrijednost prelazila 20 libara, pa je tu bilo isključeno dokazivanje svjedocima. Stroge kazne su bile predviđene prema krivotvoriteljima ove isprave, pa su one preventivnim svojim djelovanjem čuvale široko i veliko povjerenje koje je ta isprava uživala u prometu.

»Liber reformationum« (cap. XIII) predviđa kao dokazno sredstvo kumulaciju uviđaja i zakletve.

Raspravljalo se javno iako to nije bilo izričito statuirano posebnom odredbom, ali iz propisa koji određuje da se prema mišljenju suda svjedoci mogu »in secreto« preslušati, dade se osnovano zaključiti da je bilo pravilo da se rasprave održavaju javno, a iznimno se nejavno raspravljalo i to samo u dijelu postupka kao što je izloženo, preslušanje svjedoka. Treba istaknuti da je takav način suđenja bio mnogo napredniji u odnosu prema tajnom i pismenom sudskom postupku. Međutim, u pogledu ocjene dokaza nije vrijedilo načelo slobodne ocjene dokaza pri utvrđivanju materijalne istine. Ako je vrijednost spornog predmeta iznosila 10 libara (mletačkih, malih), bilo je dovoljno svjedočanstvo jednog vjerodostojnog svjedoka. Ako je vrijednost spornog predmeta iznosila 10 do 20 libara, bilo je potrebno svjedočanstvo najmanje dvaju svjedoka, a za vrijednost preko 20 libara bila je kao dokaz potrebna javna isprava. Svjedočenje je bila građanska dužnost, a troškove svjedočenja je snosila ona stranka koja je bila predložila da se izvrši taj dokaz. Tako je bilo u civilnim parnicama. Međutim u krivičnom postupku svjedoci su bili dužni da pristupe sudu bez ikakve naknade. Svjedočenje se obavljalo gledajući na klasnu pripadnost svjedoka. Svjedoci su se mogli prisiliti da dođu na sud i da svjedoče. Ako je jedna stranka predložila svjedoke da se preslušaju na pojedine okolnosti, druga je stranka imala pravo vidjeti tog svjedoka i upoznati se s njegovim iskazom. Bilo je propisano da određeni krug osoba ne može u nekim slučajevima svjedočiti. Tako su bili izuzeti

od svjedočenja ascendenti i sluga koji je boravio u obiteljskoj kući, zatim krvni neprijatelj neke od stranaka, a isto tako osobe koje su mogle imati kakvu štetu od tog svjedočenja. Nije mogla svjedočiti domaća služinčad protiv bilo koje osobe izvan obitelji svog gospodara. Isključene su bile od svjedočenja osobe koje svojim načinom života i nepoštenim vladanjem nisu pružile garanciju da će objektivno svjedočiti. Pored toga žena je bila isključena od svjedočenja u građanskim parnicama, a također i maloljetni muškarci. Istaknuti je da u građanskim parnicama Slaven nije mogao svjedočiti protiv splitskih građana, uz jedinu iznimku ako bi tko kupio ukradenu stvar od Slavena ili drugih. Tim propisom je dolazilo do izražaja nepovjerenje koje je tada postojalo prema stranicama, a to su bili oni koji nisu pripadali splitskoj komuni.

Stranka koja nije bila zadovoljna presudom (sententia) mogla je uložiti pravni lijek (appellatio uel protestatio). Rok za podnošenje priziva je iznosio tri dana, a podnosi se potestatu, koji je bio dužan da ga prosljedi sljedećoj višoj kuriji. Da bi pravni lijek bio valjano podnesen i da bi ga viša kurija uzela u raspravljanje stranka je bila dužna navesti i točno precizirati koja je odredba Statuta bila povrijeđena presudom. U protivnom slučaju pravni lijek nije vrijedio. Drugostepene kurija je bila dužna brižljivo ispitati i proučiti čitavo parnično gradivo te presudu ili potvrditi ili je ukinuti, i to ili u potpunosti ili u jednom njenom dijelu. Bio je isključen onaj sudac ili savjetnik koji je sudjelovao kod prve kurije, kod rješavanja pravnog lijeka što ga je bila uložila stranka nezadovoljna judikatom.

Kao što je već izloženo, ako je predmet spora bila imovina komune, o tome se vodio sumaran postupak, a priziv se mogao uložiti samo na kuriju komune. Protiv njene presude nije bilo pravnog lijeka.

Kod sporova veće vrijednosti, naime ako bi sporni predmet vrijedio preko 100 libara, stranka je bila ovlaštena da se pravni lijek uputi na rješavanje »ad collegium« Bologne, Padove i Peruggie. Presuda tih kolegija bila je konačna. Prema tome, dvostепенost je bila pravilo u sporovima manje vrijednosti. Kod parnica u vrijednosti preko 100 libara stranka je imala pravo i u trećestepenom postupku ostvarivati svoje pravo.

»Liber quartus« Statuta pod naslovom »De maleficijs« sadržava odredbe materijalnog i krivičnog prava. Ovo ne sačinjava isključivi izbor u pogledu krivično-pravnih propisa jer se oni nalaze u mnogo manjem broju u ostalim kapitulima Statuta.

Krivični postupak se pokretao privatnom tužbom (accusatio) ili pak prijavom (denuntiatio). U pravilu je krivični postupak pokretao oštećeni, ali se kod težih krivičnih djela mogao pokretati i »ex officio« ili ako je na to posebnom odredbom bio potestat ovlašten.

Klasna je pripadnost bila od velikog značaja kod izricanja kazne i određivanja njene visine. Krivično sudovanje ima cilj da bi svojim preventivnim djelovanjem sprečavalo obavljanje krivičnih djela. Taj preventivni karakter krivično-pravnih propisa bio je usmjeren prvenstveno u svrhu zaštite plemića kao osoba koje su imale privilegiran položaj u komuni. Krivičnim sudovanjem štitilo se postojeće pravno uređenje, u kojemu je klasna pripadnost bila osnovna značajka.

Krivično sudovanje je imala u ruci vladajuća klasa, a ona je išla u pravcu zaštite komune koja je sačinjavala klasnu organizaciju.

Iz izloženog jasno proizlazi da je sudovanje u splitskoj komuni zauzimalo dostojno mjesto. Kako materijalnim tako i formalnim normama bilo je propisano da se sudska djelatnost odvija što efikasnije i što brže. Važna je okolnost, koju treba posebno istaknuti, da je težište bilo postavljeno na usmeno i neposredno sudovanje, što je predstavljalo napredak za tadašnje doba kada je svuda prevladavala pismenost. Utvrđenje činjeničnog stanja na temelju ocjene formalnih dokaza bilo je osnovno postupovno načelo koje je vladalo u onom vremenu. Teorija vezanih dokaza vrijedila je i u građanskom i u krivičnom postupku. U krivičnom postupku nije bilo dozvoljeno uložiti žalbu protiv presude. S time uporedo išla je i odredba da potestat mora iz vlastite imovine nadoknaditi štetu koja bi bila počinjena komuni i strankama ako bi okrivljeni bio osuđen na veću odnosno manju kaznu od one koja je bila propisanač

Odvjetništvo kao ustanova u Splitu je veoma stara, a svakako se javlja najkasnije od početka XII stoljeća.³⁾

Prema postojećim povijesnim izvorima najprije se spominje Schedina kao advokat samostana sv. Benedikta u Splitu. Najvažniji historijski izvor za proučavanje odvjetništva u splitskoj komuni za razdoblje od 1312. do 1979. bio je svakako već spomenuti Percevalov statut, naime drugi statut u splitskoj komuni, a koji je sa svim svojim izmjenama i dodacima bio sačuvan u rukopisu. Ta kodifikacija gradskog prava predstavlja važan izvor za čitavo pravno uređenje na ovom području za razdoblje od gotovo pet stoljeća. Iz odredaba koje su sadržane u »Statutum Vetus« uređen je pravni položaj tadašnjeg odvjetnika, te je vidljivo kako se stjecalo pravo na advokaturu, trajanje staluma, prava i dužnosti odvjetnika, njihov međusobni odnos, prema klijentu i komuni, pravo na nagradu i njegova visina te propisane kazne za nepravilno obavljanje dužnosti.

Za vrijeme trajanja Percevalovog statuta odvjetnik postaje izborom od strane Velikog vijeća (Consilium generale) i to iz redova plemića (što je bila posljedica tadašnje plemićke oligarhije). Mandat odvjetnika traje tri mjeseca, isto kao i mandat triju sudaca i šest savjetnika koji sačinjavaju Kuriju. Oni su odvjetnici Kurije, (aduocati communis Spalati), te se odvjetništvo smatra komunalnom službom. Broj odvjetnika je ograničen na četiri (numerus clausus). Oni su bili dužni položiti zakletvu pred gradskim načelnikom ili rektorom, pa tako Cap. CI Statuta pod naslovom »De aduocatis communis Spalati« (aduocatorum iuramentum) navodi sljedeće: »Item statutum et ordinatum est, quod aduocati communis Spalati, qui pro tempore fuerint in dicta ciuitate, sive obtineant questionem, sive non teneantur uinculo sacramenti aduocare et aduocationem facere fideliter et legaliter«, i to za svakoga komu se obrati »pro aduocatione facienda«. Ako bi odvjetnik odbio klijenta koji bi ga zamolio da ga zastupa, potpadao bi pod novčanu kaznu od 40 solida. Od toga statutarne odredbe izuzimaju advokatovo zastupanje protiv vlastitog oca i majke, djeda i bake, te srodnika koji su tu posebno nabrojani a svakako »uel alios ascendentes«, »nec contra filios uel alios coniunctos in linea descendentis«. Također odvjetnik nije mogao biti pri-

siljen »facere aduocationem« »contra inimicos suos capitales«. Odvjetnik je bio dužan da zastupa svaku stranku koja ga je zamolila, osim protiv prije navedenih osoba. Statutarnim odredbama bilo je određeno, a o tome je odvjetnik polagao posebno zakletvu pred potestatom, da neće prihvatiti zastupanje stranke ako je uvjeren da ta stranka nema pravo i da je njezin zahtjev nepravedan. On je mogao odustati od zastupanja svog klijenta ako bi ustanovio da stvar koju zastupa nije pravedna, a o čemu se bio zakleo u svojoj nastupnoj zakletvi.⁴⁾

Zanimljiva je bila odredba »quod nullus aduacatus suscipiat uel facit aduocationem contra commune Spalati«, i to bez izričite dozvole načelnika ili rektora grada Splita, pod prijetnjom kazne od 25 libara. Za svoju ličnu svar svatko je mogao osobno, pa i odvjetnik, slobodno voditi parnicu braneći svoja prava »contra omnem hominem et etiam commune Spalati«.

Zastupanje po odvjetniku nije bilo obligatorno. Svaki je građanin mogao sam na sudu braniti svoje interese i štiti svoje pravo, a također tako je mogao postupati zastupajući svoga oca, brata, sina ili unuka. On je mogao uzeti i drugo lice da ga zastupa koje nije bilo odvjetnik. Za zastupanje je bila potrebna »constitutio procuratorea«, i to ili »generale mandatum ad litigandum in agendo vel defendendo« ili »speciale mandatum« za specifične slučajeve koji su navedeni u statutu. Tako je bila potrebna specijalna punomoć ako je netko htio putem punomoći sklopiti brak ili stipulirati pogodbu za drugoga, a bilo je i drugih slučajeva kada se tražilo izdavanje te posebne punomoći. Svi slučajevi nabrojani u statutu vrijedili su kao specificum za grad Split unatoč traženju specijalne punomoći po propisima građanskog ili kanonskog prava. »Generale mandatum« sadržavalo je ovlaštenje za vođenje parnice. Obje punomoći, kako generalnu tako i specijalnu, sastavljao je notar.

Odvjetnici kao i drugi komunalni službenici birali su se na tri mjeseca, ali postoji velika vjerojatnost da su oni birani više puta sukcesivno jer to proizlazi iz naravi njihove funkcije. Gledajući zapisnike Velikog vijeća vidi se da nije uvijek bilo tako.

Kada je stranka htjela da dade punomoć odvjetniku, taj je postupak bio donekle favoriziran jer je bukarij (komunalni službenik) čija je izjava uživala javnu vjeru, ili rivarij (također komunalni službenik), koji je u određenom smislu uživao javnu vjeru a bio u funkciji podvornika ili kurira komune, otišao je k onome koji je za svoga punomoćnika odredio odvjetnika da ga pita hoće li on kao advokat kurije »agat, uel respondeat nomine suo«. Kada bi odvjetnik na to pristao, notar bi to zaveo u svoje spise i tada bi odvjetnik bio ovlašten za zastupanje. Advokat koji je započeo zastupati stranku na temelju primljene punomoći bio je ovlašten da je zastupa u svim stadijima postupka sve do pravomoćnosti presude. Njegov je klijent mogao samo njegovim pristankom opunomoćiti drugog odvjetnika da ga zastupa. Raniji punomoćnik je imao pravo na čitavu pristojbu određenu tarifom, koja je bila propisana statutarnim odredbama. Odvjetniku koji je u zastupanju sukcedirao prethodnog advokata bila je predviđena nagrada u iznosu od jednog grōša, i to bez obzira na visinu vrijednosti spora, koja je inače u načelu uvjetovala visinu odvjetničke nagrade. To pravo odvjetnika prikazuje se kao »pars versa« da je on morao u načelu obavezno primiti svaku stranku, te je ta odredba

štitila odvjetnika od bijesnog postupka njegovog klijenta da mu brezrazložno otkazuje punomoć. U vezi s ovim stoji statutarna odredba, koja regulira tu materiju, da honorar pripada odvjetniku samo ako bi dobio parnicu.

Odvjetnički je honorar (aducati salarium) prema propisima koji su određivali visinu odvjetničke nagrade bio točno određen. Ako bi stranke sklopile nagodbu poslije litiskontestacije, odvjetnik bi imao pravo na polovinu nagrade koja bi mu pripadala da je parnica dalje vođena. Ako je pak izrečena kontumaciona presuda (presuda zbog izostanka tuženika), »habet aduocatus suum grosium tantum et non plus«.

Odvjetnik je imao pravo na zaslužbu u dvostrukom iznosu koji je određen propisima o advokatskoj nagradi od stranca koji se parničio sa splitskim građaninom. Ovaj je bio favoriziran s obzirom na parničara koji nije bio splitski građanin jer je stranac bio prema propisima statuta obvezan da odvjetniku plati dvostruki iznos za njegov honorar predviđen tarifom, koja je određivala visinu advokatske nagrade jer je splitski građanin bio obvezan da plaća odvjetničku zaslužbu kao što je izloženo. Notari su imali pravo kao i odvjetnici na dvostruki honorar koji je bio određen za građanina splitske komune u odnosu prema strancima. Veoma je bila stroga odredba o striktnom pridržavanju tarife određene za rad odvjetnika. Ako bi odvjetnik za svoju uslugu od svojega klijenta naplatio više nego što je predviđeno propisom, bio je dužan vratiti stranci koja je time bila pretrpjela štetu iznos koji je naplatio iznad propisanog iznosa, i to u dvostrukom iznosu. Također je morao platiti globu od 40 solida, a stigla bi ga i druga kazna jer bi gubio pravo obavljanja advokature, pa vjerovatno da kod izbora službenika ne bude izabran za odvjetnika.

Iz ovog kratkog prikaza razabire se kako je u splitskoj komuni u tadašnjim društvenim i političkim prilikama u davnoj prošlosti bio staturiran pravni status odvjetnika i kako se odvijalo sudovanje u srednjovjekovnom Splitu. Kod toga se može istaknuti da je sudovanje bilo na zamjernoj visini, a također da je i advokatura bila regulirana nizom propisa tako da je u tadašnjim prilikama ispunjavala svoju svrhu u zaštiti interesa stranaka.

BILJEŠKE

- 1) Split, kao i ostali dalmatinski gradovi, sačinjavao je bizantinski temat i kada su Hrvati organizirali svoju državu. Odmah u VII stoljeću je Split priznavao vlast bizantinskih careva, i s ostalim dalmatinskim gradovima ostao u vlasti Bizanta sve do vladanja Petra Krešimira IV i Dmitra Zvonimira, a oni su stvarno njime vladali. Petar Krešimir IV je Split i ostale dalmatinske gradove pripojio Hrvatskoj državi, ali se Bizant nije bio odrekao svog suvereniteta nad tim tematom, unatoč tome što je bizantinski car Roman 923. god. bio predao upravu i zaštitu dalmatinskih gradova i otoka kralju Tomislavu, ujedno udijelivši mu naslov carskog prokonzula.
- 2) Postojala je slična odredba trogirskog statutarnog prava. Naime, ako se tuženik ne bi odazvao sudu nakon dva poziva, a nakon prikazane tužbe, imao je sud

tužitelja staviti u posjed (tenuta) utužene stvari, dok je tuženiku pripadalo pravo da otkupi zaplijenjene stvari isplativši čitav dug i sve troškove.

- 3) Grga Novak »Povijest Splita« knjiga I, 1957.
- 4) Tako je po hrvatsko-ugarskom tripartitnom pravu postojala zakletva tzv. »i uramentum calumniae« kojom su se odvjetnici zaklinjali da se neće primiti nepravdanih parnica niti zastupati suprotno postojećem pravu, a niti biti u dogovoru sa suprotnom strankom, a protiv svog mandanta.

Najvažnija literatura:

Dr Grga Novak »Povjest Splita« knjiga I, 1957.

Dr Antun Cvitanić »Pravno uređenje Splitske komune po Statutu iz 1312 godine. Izdanje Muzeja grada Splita sv. 16 Split, 1964, (doktorska disertacija).

Dr J. Hanel »Statuta et leges civitatis Spalati«, Pars I. Statuta et leges, vol. II. Monumenta historica iuridica Slavorum Meridionalium edit Academia scientiarum et artium Slavorum Meridionalium, Zagabria 1878.

Giuseppe Alačević »Statuti di Spalato«, 1878.

Dr Francesco Madirazza »Storia e costituzioni degli comuni dalmati u Splitu, 1911. Giuseppe Alačević »La vita giudiziaria nel Comune di Spalato«, Bolettino di archeologia di Spalato 1881—1882.

Dr Radoje Korlaet »Sudovanje u starodrevnom Splitu prema propisima njegovog Statuta« (»Odvjetnik« broj 1—2/1977).

Dr Radoje Korlaet »Prilog proučavanju povijesti advokature u splitskoj komuni prema odredbama statutarnih propisa iz 1312 godine«, i »Odvjetnik« broj 3—4/1973.